

jedini pogled na Hegelov sistem estetike, suština teze o kraju umetnosti ne daje mnogo razloga za pogrešno tumačenje.

Pre svega, potrebno je sprečiti pokušaj da se teza o kojoj je reč istrgne iz celine Hegelovog razumevanja samorefleksije duha kao napredovanja svesti o sebi. Kao momenat te celine, Hegelovo određenje umetnosti prevazilazi strogo estetičko razmatranje, ali istovremeno upravo estetici omogućava potpuno drugačije utemeljenje i mogući horizont.

Umetnost, koja kao najviša forma apsolutnog duha za nas mora ostati prošlost, znači otvaranje mogućnosti estetike, koja kao duhovni i obrazovni proces pojmovnosti neće moći bez umetnosti: estetika, „koja treba da razjasni ovaj odnos između lepote i umetnosti, ne može da zanemari ni jedno ni drugo“. Razumska analiza pojam apsoluta opisuje pojmom duha, a kod Hegela se radi upravo o suprotnom - duh je put i način spoznaje onog apsolutnog, a pojmovno mišljenje, kao najviša instanca duha, jeste jedini oblik njegovog punog dostizanja.

Teza o kraju umetnosti ne odnosi se na budućnost, u kojoj umetnosti neće biti, nego na realno neodrživ zahtev da umetnost ostane jedina forma duha kojim on doseže istinu. „Još jednom ću naglasiti da odeljak o kraju romantičke forme umetnosti na koji se danas mnogi pozivaju, ni u kom slučaju ne može da stoji na mestu koje mu je dodeljeno. Pa ipak, i dalje nas čudi što je upućenost na vreme Hegelovog suda o umetnosti bila daleko manje zasnovana na budućnosti, koja je za nas sada već prošlost, nego što je to slučaj sa njegovim istorijsko - filozofskim snom o krajnjem cilju istorije u slobodi svih“, smatra Gadamer.

Hajdeger daje iscrpnije objašnjenje: „u najobuhvatnijem razmišljanju o suštini umetnosti koje Zapad ima - najobuhvatnijem zato što proističe iz metafizike - to jest u Hegelovim Predavanjima o estetici, pojavljuju se sledeće rečenice: „Ali mi više nemamo apsolutnu potrebu da neki sadržaj prikazemo u umetničkom obliku. Umetnost je za nas, po svom najvišem određenju, prošlost“. Preko tog stava i onog što on sadrži ne možemo preći tako što ćemo reći: od vremena kada je Hegel poslednji put u zimu 1828.-29. na univerzitetu u Berlinu držao predavanja o estetici, nastala su mnoga umetnička dela i umetnički pravci.

Tu mogućnost Hegel nikad nije poricao. Ali pitanje ostaje: da li je umetnost još suštinski i nužan način na koji se dešava istina presudna za naše istorijsko tubivstvovanje, ili umetnost to više nije? Ako, međutim, ona to više nije, onda ostaje pitanje zašto je to tako. Odluka o tom